

SOCIAAL-EMOTIONELE ONTWIKKELING

I. BEGINSITUATIE

I.1. Wat is sociaal-emotionele ontwikkeling?

De sociale ontwikkeling

Faber en Steensma (1995) omschrijven dit als de ontwikkeling in gedrag van kinderen en jongeren waarbij ze in toenemende mate

- begrip krijgen voor sociale situaties
- kunnen handelen in sociale situaties

op een wijze die positieve gevolgen heeft voor de betrokkenen of waarbij de negatieve gevolgen zoveel mogelijk vermeden worden.

Dit betekent enerzijds de vaardigheid om jezelf in het gezichtspunt van een ander kunnen plaatsen (= perspectief nemen) en anderzijds de vaardigheid om je eigen gedrag af te stemmen op wat de situatie vraagt.

De emotionele ontwikkeling

Dit is in toenemende mate herkennen en begrijpen van de eigen gevoelens en die van anderen, met de bedoeling ze op een sociaal aanvaardbare wijze tot uitdrukking te brengen. Door opgedane ervaringen worden het zelfbeeld, het zelfvertrouwen en het vertrouwen in de ander ontwikkeld. Dit heeft te maken met het verwerven van kennis, inzicht en vaardigheden door kinderen over wat zich binnen henzelf, binnen anderen en tussen anderen afspeelt.

De sociale en emotionele ontwikkeling

De sociale en emotionele ontwikkeling van een persoon zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Beiden beïnvloeden elkaar voortdurend: de wijze waarop men zich voelt, bepaalt de manier waarop men zich in sociale situaties zal gedragen.

Het begeleiden en stimuleren van leerlingen in hun sociaal-emotionele ontwikkeling is een belangrijke opdracht binnen ons pedagogisch project. Wij proberen als leerkracht/opvoeder zoveel mogelijk het goede voorbeeld te geven (zie ook *Pedagogisch project: deel III. 3 'Begeleidingsstijl'*). We proberen niet té emotioneel betrokken zijn bij onze leerlingen. Wel bieden we ruimte om hun emoties te uiten en erkennen we hun gevoelens. We willen voor hen ankerpunten zijn waar ze kunnen bijtanken. Werken aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van onze leerlingen beschouwen wij als een proces.

De sociaal-emotionele ontwikkeling is evenwaardig belangrijk als de cognitieve ontwikkeling. Welbevinden en betrokkenheid staan rechtstreeks in relatie met 'zich competent' voelen. Onze leerlingen hebben als het ware een extra fond nodig op vlak van SEO. Hierin willen wij het onderscheid maken met het gewoon onderwijs.

I.2. Hoe kijken wij naar (grensoverschrijdend) gedrag?

Het mentale model

Wanneer we naar gedrag van anderen kijken, gebeurt dit steeds vanuit onze eigen gekleurde bril. Onze gevoelens, waarden en ervaringen bepalen hoe wij waarnemen, beoordelen en ingrijpen. Deze innerlijke voorstelling of opvattingen die we hebben van de wereld en hoe de dingen daarin gebeuren, noemt men 'het mentale model'. Door nieuwe gebeurtenissen wordt dit beeld dat we al hebben bevestigd. Dit innerlijk mentale model belemmert ons om *anders* te kijken, te oordelen en te handelen. Hierdoor reageren we altijd op gedrag vanuit ons eigen patroon. (zie ook punt I.3)

Grensoverschrijdend gedrag

Grensoverschrijdend gedrag heeft steeds een aanleiding en gevolgen. De aanleiding is een probleem, een bedreiging, een grens die overschreden wordt. Het gevolg is dat het gedrag schadelijk is voor de persoon zelf, voor een ander, voor een context van anderen.

Een tekort aan zelfcontrole en aan taalontwikkeling (verbaal en non-verbaal) zorgen vaak voor crisis en grensoverschrijdend gedrag. Onze leerlingen hebben vaak geen taal om hun gevoelens uit te drukken of een gebeurtenis te omschrijven. Stress vanuit een trauma of angst kan grensoverschrijdend gedrag uitlokken. Maar ook een tekort aan stress kan negatief gedrag uitlokken (vb. leerlingen die geen motivatie, geen drive meer voelen, die onvoldoende worden uitgedaagd en geen doel meer voor ogen zien).

Om duidelijkheid te brengen in de heterogeniteit van gedrags- en emotionele problemen plaatsen we dit op de **dimensie externaliserend - internaliserend**:

- externaliserend probleemgedrag: het gedrag is naar buiten gericht en is storend voor de omgeving (vb. agressie naar anderen)
- internaliserend probleemgedrag: het individu richt het gedrag naar zichzelf en niet naar de buitenwereld (vb. automutilatie)

Gedragskenmerken van agressie

Gedrag is steeds contextafhankelijk. Wanneer we dus naar gedrag kijken moeten onze focus steeds zijn: onze interactie met de leerling. "Welke patronen ontdek ik in mezelf als leerkracht die ervoor zorgen dat dit kind gemakkelijker uit evenwicht zal komen?". Het is erg belangrijk deze wederkerigheid voor ogen te houden.

Veel voorkomende gedragskenmerken van agressie en hun betekenis: zie '*Syllabus pedagogische studiedag SEO 22-1-2014*'.

In angstige en stressvolle situaties vallen mens en dier automatisch terug op fight, flight of freeze gedrag. Dit is een verdedigingsmechanisme dat optreedt wanneer er acuut gevaar dreigt. Bij fight gedrag gaat men vechten of in discussie gaan

vanuit controle, machtspositie. Bij flight gedrag gaat men wegluchten uit de stressvolle situatie om zichzelf onder controle te krijgen. Bij freeze gedrag tenslotte reageren de hersenen niet meer waardoor een totale blokkade optreedt. Men reageert dan apathisch.

We maken onderscheid tussen **3 verschillende vormen van agressie**:

(zie ook 'Kijkwijzer: omgaan met grensoverschrijdend gedrag')

- FRUSTRATIE-AGRESSIE (ten gevolge van opgehoopte frustraties)
- INSTRUMENTELE AGRESSIE (om een eigen doel te bereiken)
- AGRESSIE TEN GEVOLGE VAN INNERLIJKE PROCESSEN zoals stofwisselingsstoornissen (vb. epilepsie, hypoglycemie), ontwikkelingsstoornissen (vb. een gedragsstoornis).

Agressie-curve bij frustratie-agressie (zie *Kijkwijzer: omgaan met grensoverschrijdend gedrag*)

Adrenaline is de motor van agressie (vb. vechten of vluchten, spieren die zich opspannen, wit worden omdat bloedvaten vernauwen...). Bij frustratieagressie heeft men, afhankelijk van de hoeveelheid adrenaline die werd aangemaakt, tot 90 min. nodig vooraleer de adrenaline terug gezakt is tot een normaal niveau. Leerlingen routineklusjes laten doen, kan helpen om dit te doen dalen. Na deze daling van adrenaline volgt vaak een dipje tot onder het normaal niveau van functioneren.

Time out dient niet als straf, maar is bedoeld om tot rust te komen. Deze 'afzondering' mag in principe maar zoveel minuten duren als de leeftijd van het kind.

I.3. Hoe gaan wij om met leerlingen met gedragsproblemen?

Preventief en probleemoplossend handelen

Onze leerlingen ervaren vaak problemen met het herkennen en benoemen van eigen gevoelens en die van anderen. Hierdoor ondervinden zij moeilijkheden om op een sociaal aanvaardbare manier met negatieve gevoelens en probleemsituaties om te gaan. Om gedragsproblemen te voorkomen werken we zoveel mogelijk preventief. Daarnaast proberen we een actieve en flexibele manier van probleem oplossen aan te moedigen. Wij hanteren in de eerste plaats PAD (Programma Alternatieve Denkstrategieën) als preventieprogramma op onze school.

- PREVENTIEF: het bevorderen en opbouwen van een positief en realistisch zelfbeeld (PAD-kind, PAD-boekje, PAD-poster, leren complimentjes geven), het aanleren en verbeteren van de zelfcontrole (schildpadverhaal PAD, PADDEN op de PAD-stoel, op de PAD-blok, of aan de PAD-kast, stoplicht, stophand), stimuleren tot probleemoplossend denken (PAD: stoplicht, 11 stappen tot probleemoplossing), het leren herkennen en benoemen van

gevoelens (PAD-emotiekaartjes, doos vol gevoelens), werken aan sociale vaardigheden (PAD, coöperatieve werkvormen), creëren van een positief school- en klasklimaat met aandacht voor structuur en voorspelbaarheid (zie *Pedagogisch project: Deel III. 1*), school-, klas- en speelplaatsregels, maandactiepunten, kansen bieden om preventief binnen te blijven tijdens speeltijd, puntenkaart om positief te bekrachtigen, momenten voorzien voor individuele aandacht (gesprek met leerkracht, schoolpsycholoog)...

- **PROBLEEMOPLOSSEND:** stimuleren tot zelfstandig oplossen van problemen (PAD: stoplicht en 11 stappen tot probleemoplossing), creëren van een vluchtweg (o.a. de mogelijkheid om binnen te gaan PADDEN bij problemen op de speelplaats), stoplichten op de speelplaats om 5 minuten te parkeren, stopkaart-plaatsen in de gang, conflictfiche + nabespreking met aandacht voor herstel, bollensysteem voor gedrag op de bus, stappenplannen omgaan met agressie, individuele gedragskaart, gesprek met leerkracht, schoolpsycholoog, directie...

Zie ook '*Groeilijn SEO maandactiepunten*' en '*Afspraken PAD*'.

Voorkeurstrategie

Naargelang de oorzaak van gedrag is een andere aanpak nodig. Soms sluit deze aanpak niet aan bij je eigen stijl. Ieder heeft namelijk zijn eigen voorkeurstrategie(ën) om in interactie te gaan (zie '*Reflectie over eigen voorkeurstrategie en interactie*' in *Syllabus SEO*). Het is belangrijk te leren omgaan met alle vormen van interactie. Elke interactiestijl heeft namelijk voor- en nadelen (zie overzicht in *Syllabus SEO*). Indien een bepaalde aanpak jou niet ligt, maar toch nodig blijkt voor een bepaalde leerling, kan het zinvol zijn een collega te vragen het even van je over te nemen.

Leerkracht en leerling zijn elk voor 50% verantwoordelijk voor hun eigen inbreng! Zorg dat de communicatie open blijft en tracht betrokkenheid te realiseren.

Stappenplan bij frustratie-agressie op korte en lange termijn en Stappenplan bij instrumentele agressie op korte en lange termijn: zie '*Kijkwijzer: omgaan met grensoverschrijdend gedrag*' + bijlagen '*Handelingsplan voor agressief gedrag op school- en op klasniveau*' in *Syllabus SEO*.

Het aanpakken van gedragsproblemen start bij het LATEN ZIJN van deze gedragsproblemen. Met gedrag op zich kan je niet werken. We gaan niet in de eerste plaats het gedrag veranderen, maar proberen de onderliggende emotionele oorzaken te bekijken. "Wat is de functie van dit gedrag voor dit kind?"

Een zeker tolerantie is hierbij belangrijk, maar steeds in evenwicht met begrenzing. Het is niet omdat het te begrijpen is dat het allemaal moet kunnen.

Alle gevoelens mogen, maar niet elk gedrag mag!

I.4. Welke doelgroep hebben wij met betrekking tot het leergebied SEO in onze school?

In onze school voor type 1 en type 8 leerlingen kunnen wij volgend onderscheid maken:

- a) leerlingen met mindere tot goede cognitieve mogelijkheden, zonder bijkomende emotionele of gedragsproblemen
- b) leerlingen met leerproblemen/leerstoornissen welke zich ook uiten in emotionele en/of gedragsproblemen
- c) leerlingen met minder cognitieve mogelijkheden en bijkomende emotionele en/of gedragsproblemen

Onze leerlingen zijn extra kwetsbaar. Sommigen komen moeilijk tot besef van (eigen) tekorten. Ze worden regelmatig gewezen op het niet beantwoorden aan de verwachtingen. Ze ervaren vaak dat ze mislukken.

Wat de oorzaak of de aard van het probleem ook is, we merken bij vele van deze leerlingen enkele of meer van volgende **gedragskenmerken**:

- moeilijkheden met normbesef en weerstand tegen regelgeving;
- weinig zelfvertrouwen en een negatief zelfbeeld door het ontbreken van competentiegevoel, met als gevolg agressie en/of faalangst;
- depressiviteit ten gevolge van dit negatief zelfbeeld en de onmogelijkheid dit proces te keren. Zij proberen dit te compenseren met stoer, uitdagend gedrag, afwijzend gedrag tegenover volwassenen, zichzelf en elke vorm van gezag;
- moeilijkheden met sociale vaardigheden. Via ongewenst gedrag leerden ze te krijgen wat ze wensten. Hierdoor ligt brutaliteit en geweld hen beter dan praten en onderhandelen;
- gevoelens van onrecht en verwerping. Vroegere ervaringen blijven vaak weer opduiken waarmee ze hun gedrag proberen te rechtvaardigen;
- moeilijkheden met zelfcontrole en -beheersing;
- een tekort aan fundamentele waarden die steun en innerlijke houvast bieden.

Bij de grote meerderheid van deze groep leerlingen kunnen we deze algemene gedragskenmerken onderbrengen in volgende **2 categorieën**:

- leerlingen met problemen op affectief-relacioneel vlak: zij vertonen grote moeilijkheden om duurzame relaties op te bouwen die enige diepgang kennen en voldoening schenken.
- leerlingen met problemen op vlak van zelfsturing en zelfcontrole: zij vertonen moeilijkheden om zich te organiseren en hun gedrag onder controle te (blijven) houden.

Bij het bepalen van de beginsituatie van onze groep maken wij voor het leergebied SEO o.a. gebruik van het '*Screeningsinstrument SEO*', waarmee alle leerlingen op de verschillende deeldomeinen van SEO worden geëvalueerd. De beginsituatie wordt uitgeschreven in het document '*SEO: Planningsdocument-GWP*'.

II. DOELENFASE

Vertrekkende vanuit onze visie op SEO en onze doelgroep (= de beginsituatie) gaan we vervolgens doelen selecteren. Voor onze doelselectie baseren wij ons op de ontwikkelingsdoelen voor Buitengewoon Onderwijs Type 8 (BuBAO 2010) en het leerplan van het gewoon Basisonderwijs en voor type 1 op de OD type 1, (1999). We halen ook inspiratie uit de ontwikkelingsdoelen van eventueel andere types. Bij het selecteren van onze doelen hanteren we de '*Kijkwijzers SEO voor type 8 en 1*'. (zie ook *Pedagogisch project fase II: doelenfase*)

De ontwikkelingsdoelen van het leergebied SEO voor type 1 en type 8 zijn ondergebracht in drie deel-domeinen (zie ook *Syllabus SEO*):

1. Dynamisch-affectieve ontwikkeling: 'het (aan)kunnen'
2. Sociale cognitie: 'het kennen'
3. Sociale vaardigheden en competenties: 'ernaar kunnen handelen, het toepassen'

Om te weten hoe je contacten moet leggen met anderen, hoe je je taken moet aanpakken, moet je eerst een eigen zelfbeeld hebben, over voldoende zelfcontrole beschikken en in het perspectief van een ander kunnen komen. Met andere woorden: deeldomein 1 en 2 zijn een voorwaarde om aan deeldomein 3 te kunnen werken.

Om te beantwoorden aan de zorgvragen en de noden van onze leerlingen binnen het leergebied SEO selecteren wij doelen op 3 niveaus:

- Op doelen op schoolniveau liggen reeds vast in de '*Groeilijn SEO maandactiepunten*'. De klasleerkrachten kiezen zelf hoe ze deze doelen gaan concretiseren, afhankelijk van de beginsituatie van hun groep. Deze concretisering noteren ze in het document '*Bijlage bij GWP SEO*'.
- De leerkrachten kunnen op groepsniveau nog bijkomende doelen selecteren. Hierbij kunnen ze gebruik maken van het document '*Bronnenboek SEO*' waarin de OD meer geconcretiseerd zijn. Deze concretisering wordt door de leerkracht genoteerd in het document '*Bijlage bij GWP SEO*'.
- Indien leerlingen uitvallen bij het GWP kunnen ook doelen geselecteerd worden op individueel niveau (zie '*IHP*').

III. VOORBEREIDINGSFASE

Zie algemene afspraken in *Pedagogisch project, III Voorbereidingsfase, punt 6 "Hanteren van het curriculum per leergebied"*.

Specifiek voor het leergebied SEO gelden volgende bijkomende afspraken:

- Indeling van de groepen voor SEO:

Type 1	Type 8
SLK	SLK
Basisklas	Basisklas
Tussenklas	Tussenklas
Eindklas	Eindklas

In de basisklas, de tussenklas en de eindklas zijn er gemiddeld 2 schooljaren voorzien om aan de OD van een bepaald niveau te werken.

- Per niveau wordt een groepswerkplan uitgewerkt (zie '*SEO: Planningsdocument-GWP*'): nadat men de beginsituatie voor de groep heeft uitgeschreven en de doelen heeft geselecteerd, wordt de voorbereidingsfase uitgewerkt. De strategie wordt uitgeschreven. Er wordt een planning opgemaakt. Specifieke activiteiten worden in functie van de doelgroep gekozen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het 'Bronnenboek SEO', waarin voor elk OD de leerinhoud verder wordt uitgediept. Mogelijke materialen, methodieken, visualisaties... om aan deze doelen te werken worden in dit document opgenomen. Leerkrachten kunnen hieruit zelf een keuze maken. De specifieke uitwerking van de doelen, zowel op schoolniveau als op groepsniveau, noteert men in het document '*SEO: planningsdocument - GWP*'.
- In elke klas is een visualisatieruimte voorzien voor vakoverschrijdende thema's rond SEO. Wat we ervaren en leren in één les proberen we ook te gebruiken in een andere les of andere situatie, vb. slogans van maandactiepunten. Op deze manier stimuleren we onze leerlingen tot het leggen van transfer (mediatie van transcendentie) naar andere contexten.

IV. UITVOERINGSFASE

De klasleerkracht stelt het GWP SEO op. In het uurrooster wordt tijd gemaakt om met de leerlingen aan SEO te werken. Het is de bedoeling dat de leerlingen, al dan niet met hulp van de leerkracht, ook buiten dit 'aanleermoment' zoveel mogelijk transfer proberen maken van het geleerde naar andere situaties, lessen.

Paramedici en ambulante leerkrachten kunnen mee ingezet worden in de klaswerking om doelen voor SEO te helpen realiseren. Indien uit de zorgvraag van de leerling blijkt dat dit beter buiten de klas individueel of in kleine groep gebeurt, kan dit ook. (zie ook *Pedagogisch project, IV Uitvoeringsfase: 'Klasintern werken'*.)

OVERZICHT DOCUMENTEN SEO:

1. **Screeningsinstrument SEO:** in te vullen door de klasleerkracht voor het bepalen van de beginsituatie van de groep/het individu voor het leergebied SEO. In te vullen vóór de KR van november en vóór de KR van juni.
2. **Handleiding bij screeningsinstrument SEO:** informatief document met richtvraagjes die kunnen helpen bij het invullen van het screeningsinstrument SEO.
3. **Kijkwijzers SEO voor type 1 en type 8:** te gebruiken bij het selecteren van OD.
4. **Kijkwijzer: omgaan met grensoverschrijdend gedrag:** te gebruiken bij gedragsproblemen.
5. **Document 'Reflectie over eigen voorkeurstrategie en interactie'**
6. **SEO: handleiding bij het planningsdocument:** informatief document met richtvragen bedoeld als hulpmiddel bij het uitschrijven van het GWP.
7. **SEO: planningsdocument-GWP:** in te vullen door de klasleerkracht doorheen het schooljaar. Te bespreken op de verschillende KR.
8. **Overzicht maandactiepunten SEO:** maandactiepunten van SEO en Leren leren: 10 slogans met bijhorende picto's en omschrijving van het onderwerp. In de oneven maanden (sept.-nov.-jan.-maart-mei) wordt telkens een nieuw maandactiepunt van SEO én Leren leren aangebracht. Na 2 maanden volgt een evaluatie (zie leefrapport en Bijlage bij GWP).
9. **Groeilijn SEO maandactiepunten:** informatief document, bedoeld als hulpmiddel bij het uitwerken van het GWP. Naast de concretisering van de doelen op schoolniveau worden hierin ook afspraken op schoolniveau opgenomen betreffende methodieken, materialen, visualisaties... Dit document is nooit af. Het groeit jaar na jaar aan. Leerkrachten kunnen er nieuwe ideeën of suggesties aan toevoegen, zodat de verantwoordelijke voor het leergebied SEO dit document jaarlijks kan aanpassen.
10. **Afspraken PAD:** informatief document met afspraken per niveau wie wat aanbrengt.
11. **Bronnenboek SEO:** informatief document, bedoeld als hulpmiddel bij het selecteren en concretiseren van doelen voor het GWP. Hierin wordt voor elk ontwikkelingsdoel de leerinhoud verder uitgediept. Naast deze concretisering van de OD worden hierin ook mogelijke materialen opgesomd waarmee aan deze doelen gewerkt kan worden. Deze dienen als inspiratiebron waaruit leerkrachten zelf kunnen kiezen. De specifieke

uitwerking van de doelen noteert men in het doc. '*SEO: planningsdocument - GWP*'. Dit documenten is nooit af. Het groeit jaar na jaar aan. Leerkrachten kunnen er nieuwe ideeën of suggesties aan toevoegen, zodat de verantwoordelijke voor het leergebied SEO dit document jaarlijks kan aanpassen.

12. **Overzicht methodieken, activiteiten, materialen en boeken voor SEO:** oplijsting van materialen aanwezig op school met uitleg over inhoud, doel, handleiding. (zie schoolwebsite)
13. **Bijlage bij GWP SEO:** in te vullen door de klasleerkracht doorheen het schooljaar bij het selecteren van de doelen op school- en groepsniveau. Per maandactiepunt noteer je waar je concreet aan gaat werken met je groep. Je schrijft vooraan het nummer van het OD en nadien de specifieke concretisering. Je evalueert per leerling de vooropgestelde doelen, telkens tegen een volgende KR. Indien een leerling uitvalt op het GWP wordt dit besproken op de KR.
14. **Leefrapport:** het leefrapport vervangt het vroegere gedragsrapport. Om de 2 maanden wordt dit met de leerlingen mee naar huis gegeven. De klasleerkracht evalueert hierin het maandactiepunt van SEO en van Leren leren. Ook eventuele bijkomende doelen op groepsniveau en individuele doelen uit het IHP worden hierin genoteerd en geëvalueerd. (blanco leefrapporten: zie map Schoolwerkplan)
15. **Conflictfiche:** in te vullen door de leerling al dan niet met hulp van een leerkracht. Bedoeld als reflectiedocument na conflict en nadat de betrokken leerling terug tot rust is gekomen. Leerling moet nadenken over wat er mis is gegaan en hoe dit hersteld kan worden.
16. **Syllabus SEO:** schriftelijke neerslag van de studiedag SEO op 22-1-2014.
17. **BOM-model** (Beter omgaan met elkaar). Model voor probleemoplossing.

V. EVALUATIEFASE

Zie algemene afspraken in *Pedagogisch project, punt V: 'Evaluatiefase'*.

-Evaluatie van handelingsplanning:

Zie '*SEO: Planningsdocument-GWP*'

-Evaluatie van de leervorderingen: product en proces, observatie

- Hoe gaan wij gedrag observeren en evalueren?

Voor het uitschrijven van de beginsituatie van de groep maken we gebruik van een eigen '*Screeningsinstrument SEO*', waarmee alle leerlingen op de verschillende deeldomeinen van SEO worden geëvalueerd. Dit leidt tot de

uitwerking van een groepswerkplan wat besproken wordt op de KR van november. Op het einde van het schooljaar doen we deze screening van de leerlingen opnieuw en worden de resultaten besproken op de KR van juni. Deze evaluatie vormt meteen de beginsituatie van de groep/leerling voor het volgende schooljaar.

Doorheen het schooljaar evalueren we ook de geselecteerde doelstellingen (op school- en op groepsniveau) per leerling in het document '*Bijlage bij GWP SEO*'. Dit vormt mee de voorbereiding van de KR.

Bij een eventueel individueel handelingsplan voor SEO wordt de zorgvraag uitgewerkt en geëvalueerd in het document '*IHP*'. Dit vormt mee de voorbereiding van de KR.

- Hoe gaan wij dit gedrag rapporteren?

Specifiek voor SEO:

de evaluatie van de aangebrachte leerinhoud gebeurt aan de hand van volgende symbolen, met bijhorende betekenis:

- zwak (het lukt zelden)
- ± matig (het lukt met sturing van de lkr)
- + goed (het lukt zelfstandig in de klas)
- ++ zeer goed (het kind kan transfers leggen naar andere inhouden/contexten)

We geven om de 2 maanden een '*leefrapport*' mee naar huis. Hierin vinden de ouders en de leerlingen een evaluatie terug van de vooropgestelde doelen voor SEO (en Leren leren).